

جایگاه ارمنستان در تلقی آمریکا از جغرافیای سیاسی منطقه قفقاز

و.پ. واسوتویچ^۱

پس از حل و فصل مناقشه قره باغ، مشکلات و نیازهای اقتصادی ارمنستان در توسعه همکاری با غرب مرتفع می‌گردد و ارمنستان نیز برای تحکیم ارتباط خود با ایالات متحده آمریکا باید از «الگوی قدیمی» که «دوست همیشگی در شمال آن قرار داده چشم‌پوشی نماید. نخبگان سیاسی ارمنستان متوجه هستند که بدون تکیه به روسیه امکان ندارد منافع راهبردی کشور همچون: دست‌یابی به حل مصالحه‌آمیز در مناقشه قره باغ، حفظ استقلال ارمنستان، افزایش نقش و اهمیت ارمنستان در میان کشورهای همسایه و کشورهای غربی از جمله آمریکا حاصل گردد. دستیابی به این اهداف به ارمنستان کمک می‌کند که روابط خود را با روسیه به‌ویژه در زمینه نظامی تقویت کند. از این نقطه نظر قرارداد منعقد شده در اوت سال ۱۹۹۷ در خصوص دوستی، همکاری و تفاهم متقابل برای ارمنستان بسیار اهمیت دارد.

از سپتامبر سال ۱۹۹۱ تاکنون^۲، شش سال از اعلام استقلال جمهوری ارمنستان و به رسمیت شناختن این کشور توسط کشورهای پیشرفته جامعه جهانی می‌گذرد و این جمهوری به عضویت سازمان ملل متحد و سازمان امنیت و همکاری اروپا درآمده است. هم‌چنین، این کشور جوان مورد حمایت مالی و مادی کشورهای غربی و سازمان‌های مالی بین‌المللی (بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و غیره) قرار گرفته است.

از دسامبر سال ۱۹۹۱ روابط سیاسی میان آمریکا و ارمنستان برقرار شد و این روابط در واقع نقطه عطفی در سیاست بین‌المللی بود که با ورود کشورهای مستقل مشترک‌المنافع به

۱. این مقاله از کتاب ارمنستان: مشکلات توسعه استقلال، چاپ مؤسسه تحقیقات استراتژیک مسکو، ۱۹۹۸ انتخاب و توسط خانم پروین معظمی‌گوردوزی از زبان روسی به فارسی ترجمه گردیده است.
۲. زمان نگارش مقاله.

صحنه جهانی، یعنی کشورهایی که پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی به وجود آمده بودند، ایجاد گردید. در توسعه روابط آمریکا و ارمنستان عوامل متعددی از جمله تلاش آمریکا برای نظارت بر استخراج و حمل نفت دریای خزر و آسیای مرکزی، تأثیر دارند.

موقعیت جغرافیای سیاسی جمهوری ارمنستان موجب شده است که این کشور پس از کسب استقلال، به عنوان کوچکترین کشور ماورای قفقاز از نظر وسعت و جمعیت^۱، به مقابله شدید با آذربایجان و ترکیه در خصوص مسأله قره‌باغ کشانده شود. ارمنستان تقریباً به طور کامل در انزوای اقتصادی از جهان خارج بسر می‌برد و آذربایجان علیه این جمهوری محاصره اقتصادی، به ویژه در زمینه حمل و نقل برقرار نموده که پس از قطع عملیات نظامی نیز ادامه دارد. ترکیه نیز در این محاصره دست دارد و راههای حمل و نقل زمینی از روسیه از طریق قلمرو گرجستان نیز که در نتیجه جنگ داخلی و مناقشات ملی در گرجستان بسته شده بود، هنوز به طور کامل باز نشده‌اند.

در چنین وضعیتی، ارمنستان تلاش می‌کند تا رابطه خود را با متحد تاریخی اش - روسیه - تحکیم بخشد و همچنین همکاری اقتصادی خود را با کشور همسایه یعنی ایران، با ایجاد زیربنای حمل و نقل، توسعه دهد.

در عین حال، در شرایط سخت بحران اقتصادی، توسعه روابط اقتصادی با کشورهای غربی و به خصوص با ایالات متحده آمریکا، برای ارمنستان اهمیت ویژه‌ای داشت و افزایش اهمیت رابطه با آمریکا برای ارمنستان بیشتر مربوط به محدودیت امکانات مالی روسیه و بحران اقتصادی اخیر آن کشور بوده است. این موضوع باعث شد که در ماورای قفقاز، ایالات متحده آمریکا و دیگر کشورها جای روسیه را اشغال نمایند.

به عقیده سیاستمداران خارجی، سیاست آمریکا در مورد ارمنستان، در بسیاری جهات نشان‌دهنده موضع ابرقدرتی آن کشور و تلاش واشنگتن برای تحکیم موقعیت آمریکا در جهان است. ایالات متحده آمریکا «پایبندی تاریخی» خود را نسبت به حمایت از همه کشورهای

۱. وسعت ارمنستان نزدیک به ۳۰ هزار کیلومتر مربع، آذربایجان (با ناگورنو قره‌باغ) ۸۶ هزار کیلومتر مربع و گرجستان ۷۰ هزار کیلومتر مربع است. جمعیت ارمنستان ۳ میلیون و ۲۸۳ هزار نفر، آذربایجان ۷ میلیون و ۲۹ هزار نفر و گرجستان ۵ میلیون و ۴۴۹ هزار نفر می‌باشد. (طبق سرشماری سال ۱۹۸۹).

تازه‌استقلال یافته آسیای مرکزی و قفقاز که پس از سلطه طولانی و دیکتاتوری ایدئولوژی کمونیستی احیاء شده بودند» اعلام کرد. این امر در مقیاس بیشتر مربوط به ارمنستان می‌شد. در آن زمان روابط آمریکا و ارمنستان دوپهلو بود. از یک طرف مناسبات بسیار نزدیک با آمریکا، بسیاری از ابعاد سیاست خارجی ارمنستان را تأمین نمی‌کرد. از طرف دیگر شخصیت‌های سیاسی و مالی واشنگتن از تحکیم روابط ارمنستان با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، به‌ویژه روسیه، استقبال نمی‌کردند. آمریکا، همچنین نظر منفی در مورد تماس ارمنستان با ایران داشت و در عین حال تلاش ارمنستان را برای ایجاد مدل اقتصاد بازار بسیار عالی ارزیابی می‌نمود.

مهمترین عامل جلب توجه ایالات متحده آمریکا و دیگر کشورهای غربی (از جمله ترکیه) نسبت به ارمنستان نزدیکی این جمهوری به منابع غنی نفت و گاز دریای خزر می‌باشد. همان‌طور که مفسرین سیاسی غرب یادآور می‌شوند، با نگرستن به ارمنستان به عنوان یک کشور ترانزیت بالقوه برای انتقال نفت و گاز به غرب، آمریکا برای رسیدن به اهداف خود در این جمهوری هم از سیاست «تأثیر مستقیم نیرو» (از طریق آذربایجان و ترکیه) و هم از «لیبرالیزم سخت» (با کمک اهرم‌های مالی) استفاده می‌کند. چنین عملکردی با استفاده از روش‌های مختلف، به ایالات متحده آمریکا این امکان را می‌دهد که نتایج خوبی از تلاش خود برای نفوذ در ارمنستان به دست آورد.

به عقیده متخصصان خارجی، «ذخایر عظیم نفت» روشن‌کننده توجه روزافزون آمریکا برای حل مشکل قره‌باغ و همچنین تلاش زیاد واشنگتن در گروه مینسک سازمان همکاری و امنیت اروپا در خصوص برقراری صلح در جنگ ارمنستان و آذربایجان می‌باشد. به قول جورج مارکی نماینده سابق آمریکا در مذاکرات ناگورنو قره‌باغ، بررسی مشکلات و اختلافات در روابط ارمنستان با آمریکا، جدای از رقابت شدید بین‌المللی بر سر «جاده ابریشم» جدید که به وسیله آن کشورهای صنعتی به نفت و گاز منطقه دریای خزر دست خواهند یافت، محال به نظر می‌رسد. بنابراین، آمریکا و کشورهای پیشرفته اروپایی سعی می‌کنند تا رهبری ارمنستان را به همکاری نزدیک با غرب علاقمند سازند.

تماس‌های منظم میان مقامات بلندپایه دو کشور و دیدارها و مذاکراتی میان رهبران آنها

صورت گرفته است. در سال ۱۹۹۴ تر. پطروسیان، رئیس‌جمهور ارمنستان دیدار رسمی از آمریکا داشت و طی آن با بیل کلینتون رئیس‌جمهور آن کشور ملاقات کرد. در جریان این دیدار، رئیس‌جمهور ارمنستان ملاقاتی نیز با رئیس پنتاگون داشت که طی آن مسایل مربوط به تأمین امنیت در منطقه قفقاز و حل مناقشه ناگورنو قره‌باغ مورد بحث قرار گرفت و بیانیه‌ای در مورد همکاری متقابل در زمینه نظامی، از جمله مبادله وابسته و متخصصان نظامی، به امضا رسید. همچنین، طرف ارمنی علاقمندی خود را برای شرکت در برنامه «مشارکت برای صلح» ناتو اعلام کرد.

در سال ۱۹۹۵ نیز تر. پطروسیان مذاکراتی با ال - گور معاون رئیس‌جمهور آمریکا انجام داد و طی آن طرفین به تبادل نظر پرداختند. اهداف اصلی و جهت‌گیری‌های روابط سیاسی میان آمریکا و ارمنستان در ژوئن سال ۱۹۹۶ در جریان دیدار رسمی هیأت وزارت امور خارجه آمریکا از ایروان مورد تأیید و تثبیت قرار گرفت. لین دیویس، معاون وزیر امور خارجه و رئیس هیأت آمریکایی در ملاقات با رئیس‌جمهور ارمنستان اعلام کرد که واشنگتن قصد دارد بر «موقعیت کنونی تکیه نکند، بلکه با فراهم کردن مقدمات توسعه گفتگوی آینده، به فردا بنگرد».

در مذاکرات با وزیر امور خارجه و وزیر دفاع، نمایندگان آمریکایی اهداف اصلی سیاست خارجی و به‌طور کلی اولویتهای سیاسی دو کشور را از نظر واشنگتن به شرح ذیل اعلام کردند:

- دستیابی هرچه سریعتر به حل صلح‌آمیز مناقشه میان ارمنستان و آذربایجان تحت سرپرستی سازمان امنیت و همکاری اروپا با شرکت فعالانه ایالات متحده آمریکا به عنوان عضو گروه مینسک این سازمان؛

- جستجوی مشترک راه‌حل‌های مشکلات مربوط به تأمین امنیت منطقه‌ای قفقاز و به‌طور کلی ماورای قفقاز و با در نظر گرفتن اولویت ارمنستان؛

- توسعه همکاری‌های همه‌جانبه میان کشورهای منطقه، که موجب ممانعت از ادامه مناقشه قره‌باغ و کمک به پیشنهادات مسالمت‌آمیز برای توقف آن خواهد شد؛

- اجرای اصول «انتقال» یا «روشن کردن» اطلاعات و برآوردهای مربوط به میزان و

قدرت نظامی و همچنین ساختار نظامی سه کشور ماورای قفقاز بر حسب قرارداد محدودیت و کاهش نیروهای نظامی در اروپا، با توجه به تدابیر تکمیلی ممکن در خصوص تجدیدنظر احتمالی این پیمان در آینده؛

- عمیق‌تر شدن روابط سیاسی، اقتصادی، نظامی، علمی، فرهنگی و سایر ارتباطات میان ارمنستان و آمریکا در زمینه‌های مختلف، پس از قطع کامل جنگ ارمنستان با آذربایجان و ثبات کامل در ماورای قفقاز به‌طور کلی؛

- توسعه همکاری ارمنستان با کشورهای غربی در چارچوب قبول برنامه ابتکاری آمریکا در ناتو تحت عنوان «مشارکت برای صلح».

ایالات متحده آمریکا معتقد است که یکی از راههای مهم گسترش همکاری با ارمنستان، توسعه رابطه آن کشور با ناتو است. مذاکرات و تماسهای میان مأمورین عالیرتبه و رهبران این پیمان با رهبران ارمنستان این هدف را دنبال می‌کند و در جریان چنین دیدارهایی «مسئله تکامل تدریجی امنیت در منطقه و در کشورهای دوست» مورد بررسی قرار می‌گیرد. در مذاکرات وزرای دفاع و امور خارجه ارمنستان با دبیرکل ناتو به هنگام دیدار وی از ایروان در فوریه سال ۱۹۹۷، طرفین موضوع توسعه تسلیحاتی ارمنستان را مورد بحث قرار دادند و امکانات وسیع برای گسترش روابط میان ناتو و ارمنستان را نیز خاطر نشان نمودند. در همین زمان به عقیده مفسرین سیاسی خارجی، دیدار دبیرکل ناتو از ایروان نشان داد که گمان نمی‌رود ایروان از «شراکت تاریخی» خود با مسکو امتناع ورزد و اینکه رهبری ایروان موافق با توسعه ناتو در شرق نیست.

تالبوت معاون وزیر امور خارجه آمریکا در ۵ مه سال ۱۹۹۵ در مراسم افتتاح ساختمان جدید سفارت ارمنستان در واشنگتن اعلام کرد که: «سیاست آمریکا در خصوص ارمنستان بر دو اصل استوار است: اولاً، ما موظفیم هر نوع اقدامی را برای دفاع و حمایت از ارمنستان مستقل انجام دهیم؛ ثانیاً، موظفیم به همگرایی ارمنستان در جامعه جهانی کمک و مساعدت کنیم. استقلال و همگرایی، دو سنگ بنای سیاست ماست». یکی از عواملی که مانع توسعه روابط آمریکا و ارمنستان است، مسئله قره‌باغ می‌باشد که بنابه ارزیابی مفسرین خارجی موجب بهتر شدن رابطه آمریکا با آذربایجان شده است. تالبوت در سخنرانی مذکور

اظهار داشت که خط مشی سیاست خارجی آمریکا در مورد ارمنستان، تنها با حل و فصل صلح‌آمیز مناقشه قره‌باغ در آینده موفق خواهد شد.

علاوه بر مشکل قره‌باغ به‌عنوان عامل منفی در روابط آمریکا و ارمنستان، روابط اقتصادی و سیاسی ایروان با تهران هم مانع دیگر این رابطه است. دولت آمریکا با صراحت به ارمنستان تذکر می‌دهد که نزدیکی به ایران یعنی نزدیکی به محدوده «خطر» است و این امر موجب نگرانی و سرزنش از طرف واشنگتن می‌شود.

بسیاری از شخصیت‌های سیاسی آمریکا طی مقالاتی در اواخر سال ۱۹۹۶ با متهم کردن رهبری ارمنستان به تبدیل این جمهوری به یک «دولت توتالیتر» (به دلیل اوضاع وخیم سیاسی داخلی پس از انتخابات ریاست جمهوری) نارضایتی آمریکا را از گذشت ناپذیری ارمنستان در خصوص مشکل قره‌باغ، توسعه روابط آن کشور با ایران و ارتباط بسیار نزدیک ایروان با مسکو، ابراز داشته‌اند.

برقراری روابط اقتصادی با آمریکا برای ارمنستان دارای اهمیت ویژه‌ای است. این نکته را شخصیت‌های رسمی واشنگتن نیز خاطرنشان می‌سازند. یان کالیتسکی رئیس هیأت نمایندگی آمریکا، که در اکتبر سال ۱۹۹۶ از ایروان دیدار می‌کرد، در جریان مذاکرات با رهبران ارمنستان اعلام کرد که در روابط میان دو کشور، «گرچه سیاست نقش بزرگی دارد، ولی شالوده اصلی آن اقتصاد است». وی در دیدار با رئیس جمهور ارمنستان خاطرنشان ساخت که تغییرات به‌وجود آمده در ارمنستان در فاصله دیدار گذشته تاکنون بسیار جالب می‌باشد.

دولت کلیتون، ارمنستان را متمایز از سایر کشورهای مستقلی که پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی به‌وجود آمدند، می‌داند. به همین دلیل تامسن سفیر آمریکا در ارمنستان در مصاحبه‌ای با روزنامه «جمهوری ارمنستان» در آوریل سال ۱۹۹۶ متذکر شد که: «موفقیت‌های ارمنستان در میان کشورهای شوروی سابق متفاوت است». وی در مورد اعتبارات بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول یادآور شد که: «این نتیجه اصلاحات موفقیت‌آمیزی است که توسط دولت شما اجرا شده است». به قول سفیر آمریکا، مهمترین اقدام انجام گرفته، تغییر سیستم اقتصادی دوران کمونیستی بوده، و به اعتقاد ایالات متحده آمریکا، دولت ارمنستان خط‌مشی‌ای را که متخصصان آمریکایی به‌عنوان مناسب‌ترین راه

توسعه اقتصادی و اعطای کمک به ارمنستان از طرف آمریکا مورد بررسی قرار می‌دهند، سرلوحه کار خود قرار داده است. توجه خاص آمریکا معطوف به توسعه نظام اقتصادی، تکامل سیستم بانکی و مالیاتی و ارائه کمک به طرف ارمنی در این زمینه‌هاست، همچنین علاقمند به سرعت بخشیدن روند خصوصی سازی در بخشهای انرژی و سایر صنایع ارمنستان می‌باشد. در این مورد، کالیتسکی و تامسن نیز در مذاکرات قبلی به آنها اشاره کرده‌اند و همان‌طور که نمایندگان آمریکایی یادآور شدند، حل این مسایل و سایر مشکلات در گرو سرازیر شدن سرمایه‌های آمریکایی به ارمنستان و چشم‌انداز همکاری این دو کشور می‌باشد. ایالات متحده در نظر دارد سرمایه‌های خود را برای توسعه بخش خصوصی ارمنستان و در زمینه‌های انرژی، مخابرات، میکروالکترونیک، استخراج منابع طبیعی (از جمله نفت و گاز) به کار بیندازد. در آغاز سال ۱۹۹۷ نزدیک به ۴۰ طرح مشترک توسط آمریکا و ارمنستان سازماندهی شد که بیشتر در رشته‌های غیر تولیدی صورت گرفت.

در سال ۱۹۹۲ میان ایالات متحده آمریکا و جمهوری ارمنستان، توافقنامه‌ای در زمینه بازرگانی منعقد شد که پیش‌بینی می‌شد اجرای آن برای ایروان بسیار مثرتر باشد. طبق ارزیابی کارشناسان، گنجاندن ارمنستان در فهرست کشورهای پیشرفته‌ای که از معافیت حقوق گمرکی در صادرات کالا به ایالات متحده آمریکا برخوردار هستند، حدود ۴۵٪ سود تجارت برای آن کشور دربر داشت.

در همان سال قراردادی میان ارمنستان و آمریکا به منظور تشویق سرمایه‌گذاری خارجی به امضا رسید که در اواسط سال ۱۹۹۵ توسط پارلمان ارمنستان به تصویب رسید. به موجب این قرارداد، دولت آمریکا وام مستقیمی به این جمهوری اعطا کرد و دولت ارمنستان هم در مقابل بیمه سپرده‌های آمریکایی را در مقابل خطرات احتمالی تضمین نمود. بر این اساس، اعتبارات ایالات متحده آمریکا در خصوص برنامه‌های مهم ارمنستان، اصلاحات در ساختار اقتصاد این کشور را تحقق می‌بخشد. قرارداد مذکور که به مدت ۱۰ سال و از مارس ۱۹۹۶ به اجرا گذاشته شد، به گفته سفیر آمریکا در ارمنستان به عنوان «قدم مهم در توسعه روابط دوجانبه اقتصادی و سرمایه‌گذاری سیاسی» میان ایالات متحده آمریکا و ارمنستان، تلقی می‌گردد. ضمناً سفیر آمریکا خاطرنشان ساخت که: سرمایه‌گذاری‌های مهم

یکصد میلیون دلاری در اقتصاد ارمنستان تنها زمانی مشرثر خواهد بود که مناقشه قره‌باغ کاملاً تمام شده باشد و سرمایه‌گذاران آمریکایی به امنیت سرمایه‌های خود در به‌وجود آوردن ثبات نه تنها در جمهوری، بلکه در کل منطقه اطمینان داشته باشند.

مهمترین اقدامات مشترک شرکت‌های آمریکایی که در ارمنستان فعالیت می‌کنند، عبارت‌اند از: «آرمتال» طراح بازسازی شبکه تلفن جمهوری و «شرکت آرماکو» تولیدکننده تجهیزات ویدیویی می‌باشد. کنسرسیومی مرکب از شرکت آمریکایی ترانس ورلد تلکوم^۱ مؤسسه مشترک ارمنی - آمریکایی «آرمتال» و مجتمع عظیم آلمانی «زیمنس» قصد دارند در خصوص دیجیتالی کردن شبکه تلفن ایروان و خطوط ارتباطی بین‌المللی ارمنستان سرمایه‌گذاری عظیمی نمایند. هزینه کلی این طرح ۷۵ میلیون دلار است و در چارچوب آن پیش‌بینی می‌شود که ۴۵ کیلومتر کابل مخابراتی به ایروان کشیده شود تا شبکه تلفن شهری ایروان و خط بین‌المللی مخابرات ارمنستان به سیستم جدید مجهز شوند. ارمنستان بزرگترین دریافت‌کننده کمک‌های انسانی از آمریکا در میان کشورهای مستقل مشترک‌المنافع می‌باشد و سومین جایگاه را پس از اسرائیل و مصر (به نسبت حجم سرانه) به خود اختصاص داده است. هنگام توزیع کمک‌های دولتی بلاعوض آمریکا به کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، سهم ارمنستان بیش از ۳۵۰ هزار دلار با بیش از ۱۰٪ از حجم کل این کمک‌ها به کشورهای مشترک‌المنافع بوده که بر حسب تقسیم سرانه (حدود ۹۷ دلار) بیش از سایر کشورهای این مجموعه بوده است.

بیل کلینتون رئیس‌جمهور آمریکا در آوریل سال ۱۹۹۵ به مناسبت هشتادمین سالگرد قتل عام ارمنه خاطر نشان ساخت که «برای تأمین نیازهای انسانی و حمایت از دموکراسی و تحولات اقتصادی» واشنگتن در آینده نیز در سطح بالایی به ارمنستان کمک خواهد کرد و همه امتیازات مربوط به ارمنستان در صادرات کالا به آمریکا با استفاده از معافیت گمرکی حفظ خواهد شد.

کمک‌های انسانی مذکور که توسط سازمان بین‌المللی توسعه آمریکا تأمین می‌شود،

در پاره‌ای از مواقع برای مردم ارمنستان دارای اهمیت حیاتی و اقتصادی بوده است. بدین ترتیب، به گفته ت. کوکسا مدیر برنامه «نفث سیاه برای ارمنستان» در زمان بحران شدید انرژی در آن جمهوری، قسمت عمده انرژی موردنیاز ارمنستان با استفاده از کمک‌های انسانی غرب تولید می‌شد و از آغاز زمستان ۹۴-۱۹۹۳ با اعتبارات سازمان بین‌المللی توسعه آمریکا برنامه «زمستان گرم» به منظور حمایت از مؤسسات مربوط به کودکان و طبقات محروم، اجرا شد.

ارسال کمک‌های انسانی به ارمنستان از طرف ایالات متحده آمریکا، به اختلاف‌نظر جدی میان ترکیه و آمریکا منجر گردید. با وجود محاصره اقتصادی ارمنستان توسط آذربایجان، ترکیه تا قبل از سال ۱۹۹۳ به ترانزیت کمک‌های انسانی از طریق خاک خود، با استفاده از راه‌آهن، جاده شوسه و یا حمل هوایی اجازه می‌داد، لیکن از سوم آوریل سال ۱۹۹۳ به بعد دولت ترکیه حمل کمک‌های انسانی غرب را از طریق مرزهای خود ممنوع نمود. این ممنوعیت به همان اندازه که موجب وخامت روابط ترکیه با ارمنستان گردید، باعث عملیات تعرضی ارتش قره‌باغ نیز شد.

در ایالات متحده آمریکا، اعتراض شدیدی در مورد عملکرد آنکارا نسبت به ارمنستان صورت گرفت و آمریکایی‌هایی که از ارمنستان دیدن کرده بودند، در مطبوعات صحبت از گرسنگی در ایروان و سایر شهرهای آن کشور می‌کردند، مقالات مفسرین معروف و سخنرانی‌های شخصیت‌های سیاسی حاکی از آن بود که ممنوعیت حمل کالا و کمک‌های انسانی به معنی نقض حقوق بشر است.

در اوت سال ۱۹۹۴ پالون و پارتراز اعضای کنگره آمریکا، لایحه قانونی را به مجلس نمایندگان ارائه کردند که طبق آن، اگر ترکیه در آینده نیز از تحویل کمک‌های انسانی به ارمنستان ممانعت به عمل آورد، کمک‌های اقتصادی به آن کشور (ترکیه) قطع خواهد شد.

قانون مذکور هنوز در مرحله مذاکره بود که، آنکارا برای از بین بردن جو ضدترکیه در ایالات متحده آمریکا، در اواسط آوریل سال ۱۹۹۵ اجازه داد تا هواپیماهای حامل کمک‌های انسانی به ارمنستان از قلمرو این کشور پرواز کنند. این موضوع را تانسو چیلر نخست‌وزیر وقت ترکیه در ۱۹ آوریل در جریان دیدار خود از آمریکا اعلام کرد. وی همزمان متذکر شد که

ترکیه: «هنوز آماده باز کردن مرزهای زمینی خود برای عبور کمک‌های انسانی به ارمنستان نیست».

این تصمیم مورد رضایت کنگره ایالات متحده آمریکا واقع نشد. در پاییز سال ۱۹۹۵ «لایحه قانونی در مورد عبور بلامانع کمک‌های انسانی» مورد تصویب قرار گرفت که طبق آن ترکیه باید از کمک‌های آمریکادر سال مالی ۱۹۹۶ محروم می‌شد، لیکن کلیتتون با استفاده از اختیارات خود، در مه سال ۱۹۹۶ برای ترکیه استثناء قایل شد. به هر حال، سخنرانی‌ها در محافل سیاسی آمریکا علیه محدودیت ترکیه در ارائه کمک‌های بشردوستانه به ارمنستان همچنان ادامه داشت.

بدین ترتیب در آوریل سال ۱۹۹۶ و در سومین سال ممنوعیت عبور کمک‌های بشردوستانه آمریکا از مرز ترکیه به ارمنستان، طراحان قانون مذکور از کلیتتون تقاضا کردند تا در زمینه «تحویل کمک‌های بشردوستانه آمریکا بدون هیچ‌گونه مانعی» همه محدودیت‌های ترکیه را از بین ببرد. به ابتکار پارتو، کمیته اعتبارات مجلس نمایندگان کمک‌های اقتصادی آمریکا به ترکیه را در سال ۱۹۹۷ از ۶۰ به ۲۵ میلیون دلار کاهش داد و با تصویب این لایحه، پارتو یکی از دلایل آن را ادامه محاصره ارمنستان توسط ترکیه اعلام نمود.

در تصویب لایحه قانونی کمک‌های خارجی در سال ۱۹۹۷ توسط مجلس نمایندگان و کنگره آمریکا تبصره‌هایی وجود داشت: یک تبصره در مورد مسدود کردن کمک ۲۵ میلیون دلاری آمریکا به ترکیه در صورت ادامه ممانعت از انتقال کمک‌های انسانی به ارمنستان از طریق مرز آن کشور بود. تبصره دیگر مبتنی بر این بود که اگر آنکارا به واقعیت قتل عام ارامنه در سال ۱۹۱۵ اعتراف نکند، کمک ۲۵ میلیون دلاری به ۳ میلیون دلار کاهش داده خواهد شد. بلافاصله پس از تصویب این لوایح، وزارت امور خارجه ترکیه اعلام کرد که این کشور حاضر به قبول کمک ۲۵ میلیون دلاری آمریکا نیست.

با وجود فشار از طرف آمریکا، دولت ترکیه همچنان به ممنوعیت حمل آزادانه کالا از طریق مرز خود ادامه داد و علاوه بر آن از سیاست‌های تحریم اقتصادی خود علیه ارمنستان امتناع نکرد. در دسامبر سال ۱۹۹۶ وزارت امور خارجه ترکیه بیانیه‌ای صادر کرد مبنی بر اینکه: از آنجا که «در حل مشکل قره‌باغ نتیجه مثبتی حاصل نشده است»، تجدیدنظر در تصمیم سوم

آوریل ۱۹۹۳ در مورد بستن مرزها «صورت نخواهد گرفت». این موضع در سال ۱۹۹۷ نیز تغییر نکرد، و همچون سابق در محافل سیاسی ایالات متحده آمریکا با اعتراضات شدیدی روبه رو گردید.

تصمیم دولت ارمنستان در گشایش نیروگاه اتمی متسامور به منظور بهبود برق رسانی در آن کشور با مخالفت شدید آمریکا روبه رو گردید. اعتقاد بر این بود که این عمل نه تنها برای ارمنستان، بلکه برای کشورهای همسایه نیز یک تهدید است، لیکن چون جمهوری ارمنستان به ایجاد نیروگاه اتمی تن در داده بود، واشنگتن به پیشنهاد وزیر انرژی آمریکا در سال ۱۹۹۵ کمک فنی به میزان ۱۰۰ هزار دلار برای تأمین نیروگاه اتمی به این جمهوری اعطا نمود، همچنین اعتبار اضافی برای پیشبرد بازرسی متخصصان آمریکایی در رسیدگی به استحکام بدنه رآکتور، اختصاص داده شد.

در مه سال ۱۹۹۶ قراردادی میان دولت آمریکا و ارمنستان در مورد جبران کمبود برق در ایروان به امضا رسید که مطابق آن، سازمان توسعه بین‌المللی ایالات متحده آمریکا، ۱۵ میلیون دلار برای دست‌یابی به ۱۹۵ میلیون مترمکعب گاز طبیعی به منظور استفاده از نیروگاه اتمی به ارمنستان اختصاص داد. این قرارداد، اقدام مشترک سازمان توسعه بین‌المللی با وزارت انرژی، سرمایه و اقتصاد ارمنستان را به منظور اصلاح سیستم انرژی آن جمهوری، در نظر گرفت. مطابق با قرارداد، آمریکا برای ایجاد سازمان مستقل در تنظیم سیستم انرژی، که به توسعه ثبات در مناسبات مالی و اصلاح شیوه توزیع برق و ارزان کردن آن یاری می‌کرد، به ارمنستان کمک نمود.

برنامه کمک به اصلاح سیستم انرژی ارمنستان، به خصوصی سازی در این رشته مربوط می‌شد و از دید آن کشور این برنامه شاهد بارزی در حمایت قاطع دولت آمریکا از ارمنستان در حرکت به طرف بازار اقتصاد آزاد است.

با شرکت کارشناسان آمریکایی، دولت ارمنستان برنامه توسعه بخش انرژی - حرارتی را در سالهای ۲۰۰۰-۱۹۹۶ تهیه کرد، که طی آن ایجاد و توسعه سیستم لوله‌کشی گاز و ساخت مخزنهای گاز زیرزمینی جدید مورد بررسی قرار گرفته بود. برای اجرای این برنامه ۵۰ میلیون دلار سرمایه اضافی لازم می‌باشد (علاوه بر ۱۲۵/۲ میلیون دلاری که ارمنستان در

زمینه توسعه انرژی از آمریکا و سازمان‌های مالی بین‌المللی دریافت کرده است.^{۱۰} با توجه به اینکه ارمنستان در دوران شوروی همه نیازهای انرژی خود را (گاز، نفت و فرآورده‌های نفتی) از شرکت تعاونی سراسری اتحاد شوروی دریافت می‌کرد، بنابراین جستجو و اکتشاف نفت در قلمرو این جمهوری در دهه ۶۰ متوقف شد، زیرا استخراج آنها در آن شرایط مقرون به صرفه نبود. لیکن پس از اعلام استقلال این جمهوری، کمبود انرژی عاملی شد تا ارمنستان قسمت عمده بودجه خود را برای به دست آوردن گاز و فرآورده‌های نفتی اختصاص دهد. در چنین شرایطی، به استخراج منابع انرژی کشور پرداخته شد، که به عقیده متخصصان غربی و ارمنی این کار هم از نظر اقتصادی و هم از نظر تحکیم و تقویت استقلال کشور مقرون به صرفه است. در این زمینه ایروان با کمک متخصصان آمریکایی جستجوی نفت و گاز را مجدداً آغاز کرد. در ابتدای سال ۱۹۹۷ شرکت مشترک ارمنی - آمریکایی برای اکتشاف ذخایر زمینی و وزارت انرژی ارمنستان قراردادی را در مورد اکتشاف نفت و گاز در ارمنستان به امضا رسانیدند. به عقیده متخصصان، ذخایر نفت و گاز در ارمنستان در عمق زیادی وجود دارند، به همین دلیل اکتشاف آنها و اجرای حفاری در مناطق مستعد و بهره‌برداری آینده بسیار پرمزینه خواهد بود. ایالات متحده آمریکا قصد دارد برای سرمایه‌گذاری در امر اکتشاف و تولید، ۱۰ میلیون دلار اختصاص دهد.

در بررسی توسعه همکاری اقتصادی آمریکا و ارمنستان، سفیر آمریکا در ارمنستان خاطرنشان ساخت که تغییرات جدی در این زمینه ایجاد شده است. وی متذکر شد که از ابتدا پس از اعلام استقلال ارمنستان و با وخیم‌تر شدن شرایط سخت آن دوره، ایالات متحده آمریکا کمک‌های انسانی قابل ملاحظه‌ای را به این جمهوری اعطا نمود. از سال ۱۹۹۶، طرح‌های توسعه انرژی، بخش‌های مالی و کشاورزی اقتصاد، ایجاد بازار و سایر رشته‌ها مورد توجه قرار گرفت. گرچه کمک‌های انسانی همچنان در اولویت است و ادامه دارد ولی همان‌طور که سفیر آمریکا متذکر شد، میزان آن بتدریج کاهش می‌یابد، سپس کمک‌ها به منظور اجرای طرح‌های اقتصادی بلندمدت افزایش می‌یابد. برای سرعت بخشیدن به توسعه اقتصادی ارمنستان و تغییر نوع کمک‌ها، دولت آمریکا توجه زیادی را به سرمایه‌گذاری بلندمدت در بخش‌های تولیدی و تجاری معطوف می‌دارد. به عقیده متخصصان آمریکایی، الگوی همه

کشورهای پیشرفته نشان می‌دهد که در نهایت امر، توسعه تجارت و ایجاد ارتباط سرمایه‌گذاری با اقتصاد جهانی بهترین راه تأمین توسعه رشد اقتصادی است. آنها اظهار می‌دارند که پس از حل و فصل مناقشه قره‌باغ، مشکلات و نیازهای اقتصادی ارمنستان در توسعه همکاری با غرب مرتفع می‌گردد و ارمنستان نیز برای تحکیم ارتباط خود با ایالات متحده آمریکا باید از «الگوی قدیمی» که «دوست همیشگی در شمال آن قرار دارد» چشم‌پوشی نماید.

ارمنستان نیز متقابلاً به دلیل نیاز به کمکهای اقتصادی آمریکا و سازمان‌های مالی بین‌المللی، از خط مشی متعادل در سیاست خارجی پیروی می‌نماید. این کشور می‌کوشد تا روابط خوبی را با آمریکا براساس توسعه اقتصاد بازار برقرار نماید و این رابطه را حتی با وجود اختلاف‌نظرهایی که در مسایل جدی دیده می‌شود، همچنان حفظ نماید.

در عین حال، نخبگان سیاسی ارمنستان متوجه هستند که بدون تکیه به روسیه امکان ندارد منافع راهبردی کشور همچون: دستیابی به حل مصالحه‌آمیز در مناقشه قره‌باغ، حفظ استقلال ارمنستان، افزایش نقش و اهمیت ارمنستان در میان کشورهای همسایه و کشورهای غربی از جمله آمریکا حاصل گردد. دستیابی به این اهداف به ارمنستان کمک می‌کند که روابط خود را با روسیه به‌ویژه در زمینه نظامی تقویت کند. از این نقطه نظر قرارداد منعقد شده در اوت سال ۱۹۹۷ در خصوص دوستی، همکاری و تفاهم متقابل برای ارمنستان بسیار اهمیت دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

1. Oskania V.F New Security Agenda for Armenia, Transition, 1997. September. No.1, Vol.4.
2. Hovannisian R. Historical Memory and Foreign Relations, An Armenian Perspective - Inter Politics of Eurasia. Ed. by Starre S. London, 1994.
3. SIPRI Jearbook 1996. Oxford, 1997.
4. خان‌بایان. ایروان از ناتو تقاضایی نخواهد کرد، نژاویسی‌یاگازتا، ۱۴ فوریه ۱۹۹۷.
5. *Washington Post*. 1995, April 20.
6. ملک‌شاه نظراف. تجهیزات کاغذی، نژاویسی‌یاگازتا، ۲۰ ژوئن ۱۹۹۷.
7. آژانس خبری تاس، ۴ آوریل ۱۹۹۶.
8. ماتوسیان، لوباجف، سیودنیا، ۱۰ ژوئن ۱۹۹۷.
9. شمارماتروا، عامل واشنگتن، اخبار مسکو، ۲۷-۲۰ جولای ۱۹۹۷، شماره ۲۹.
10. خبرگزاری تاس، ۱۱ دسامبر ۱۹۹۶.
11. ک. لور، تنگه سخت، جایی که تسلیحات عاجزند، در خارجه، شماره ۳۸، ۱۹۹۷.
12. بارسگف، در مورد پتانسیل اقدامات صلح‌جویانه آمریکا در مناقشه ارمنستان - آذربایجان، ایالات متحده آمریکا: اقتصاد، سیاست، ایدئولوژی، شماره ۲، ۱۹۹۵.
13. Danielyan E. Banned opposition Party has deep roots, Armenia. 1997, February 21.
14. مکرتهجیان، آمریکایی‌ها نفت و گاز در ارمنستان پیدا می‌کنند، پروادا، ۵ فوریه سال ۱۹۹۷.